

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ У ДОБУ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ

БАРАН Анжеліка Володимирівна,

к.ю.н., доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету

Правове регулювання зовнішньої політики та міжнародних відносин займають архіважливе місце в успішному процесі становлення будь-якої молодого держави. Це пов'язано з тим, що процеси державотворення значною мірою залежать не лише від внутрішніх обставин конкретної країни, а й від міжнародного фону, за якого вони відбуваються. Зазвичай, буває так, що власне міжнародна ситуація виступає детермінантом становлення суверенітету держави.

На сучасному етапі державотворення в умовах євроінтеграції, для нашої держави є надзвичайно актуальне глибоке та всебічне дослідження історико-правового досвіду періоду відродження Української державності за часів Центральної Ради. Незважаючи на значні труднощі, саме у добу Української Центральної Ради (далі – УЦР), були закладені підвалини вітчизняної зовнішньої політики, саме в той час українська політична еліта здійснила низку важливих кроків, котрі сприяли становленню Української держави як самостійного суб'єкта міжнародних відносин. Повний та всебічний аналіз тогочасного досвіду зовнішньої політики УЦР дасть відповідь на цілу низку питань сучасної міжнародної ситуації, у якій опинилась Україна, а його врахування надасть можливість уникнути сучасному українському політикуму прорахунків та помилок у формуванні зовнішньополітичних концепцій, які були допущені у минулому.

Дослідженню формування теоретичного підґрунтя зовнішньої політики та міжнародних відносин у добу УЦР присвячено цілу низку праць. Зокрема, це напрацювання сучасників та безпосередніх учасників тогочасних подій – М. Грушевського, В. Винниченка, Д. Дорошенка, П. Христюка, О. Шульгина та ін. Хоча дані праці носять, здебільшого, публіцистично-пропагандистський характер, але водночас містять глибокі теоретичні основи процесу становлення міжнародного правно-політичного статусу України. Незважаючи на ідеологічні, політичні переконання авторів, публікації стали вагомим внеском у розроблення основних принципів зовнішньополітичної концепції України періоду національно-визвольних змагань.

Щодо української радянської історіографії революційних подій в Україні, то за кількістю праць вона значна, але всі вони заідеологізовані. Науковці змушені були опиратися на спадщину В. Леніна, який розглядав Українську Центральну Раду як організацію, сформовану дрібнобуржуазними партіями для захисту власних інтересів. За часів незалежності України розпочався новий період у вітчизняній історико-правовій науці. Увагу сучасних дослідників привертають нові важливі аспекти зовнішньої політики Української Центральної Ради. У цьому плані новизною і аргументованими висновками позначені дослідження О. Копиленка, Д. Веденєєва, В. Соловйової, В. Солдатенка, Л. Дещинського та ін. [1, с. 31].

Зовнішню політику Української Центральної Ради умовно поділяють на три етапи. Перший – охоплював період від заснування до середини листопада 1917 р. На цьому

етапі майже всі зовнішньополітичні заходи Центральної Ради були скеровані на налагодження взаємин з Росією. Другий етап тривав від утворення Української Народної Республіки до початку січня 1918 р. Звідси фактично розпочинається самостійна міжнародна діяльність УЦР, спрямована на здобуття прихильності й визнання з боку держав Антанти, насамперед, Англії та Франції. Від початку січня 1918 р. й до часу припинення діяльності УЦР у квітні 1918 р. тривав третій етап, коли відбулася переорієнтація зовнішньої політики на Німеччину.

Теоретичним підґрунтям зовнішньополітичної концепції УЦР стали праці М.С. Грушевського, та зводились до таких положень:

– український народ «являється народом західної культури – одним з найбільш багатих східними, орієнтальними впливами»;

– у той час, коли «історичні умови життя орієнтували Україну на Захід, географічні орієнтували і орієнтують...на Чорне море». Відтак чорноморська орієнтація України обумовлювалася необхідністю мати вигідні комунікації й економічні зв'язки як з Європою, так і з світом;

– виходячи з цього, українська держава, відкинувши нав'язану їй Москвою північну орієнтацію, повинна відновити свої зв'язки із західним світом;

– відновлення Україною історичної західної орієнтації за концепцією М.С. Грушевського не означає, що вона буде однобічною. Україна, вказує він, повинна «вияснити свої засоби, завдання й потреби тим часом не спішити замикатись в який-небудь один круг зв'язків, відносин і впливів, а брати як можна ширше, широко-отвертою рукою, все, що може бути корисним...» [2, с. 42-43].

Перший етап правового регулювання зовнішньої політики та міжнародних відносин розпочався відразу після утворення УЦР, та ознаменувався початком боротьби за визнання автономії України у складі нової Російської федерації. Вимоги автономії відстоював М. Грушевський, хоча ця автономія, за його уявленнями, наближалася до державної самостійності. Голову Центральної Ради підтримувала більшість українських політичних діячів, які об'єктивно оцінювали поділ сил всередині колишньої імперії. Лише невелика група послідовників М. Міхновського відстоювала гасло самостійності України. Але спроби реалізації цього гасла були не на часі та загрожували міжетнічною війною і мільйонами жертв.

На першому етапі реалізація зовнішньої політики УЦР була частковою, оскільки ведення зовнішніх справ покладалося на федеральний уряд Росії, складовою частиною якої була на той час Україна. На міжнародній арені УЦР ще не набула визнання як повноправний представник українського народу [3, с. 124].

Другий етап зовнішньої політики УЦР розпочинається після прийняття III Універсалу, який встановлював в Україні власний державний лад у формі демократичної республіки, із законодавчою та виконавчою гілками влади, головними конституційними принципами, точною державною територією. Хоча положення про федеративну орієнтацію України було збережено, це лише формально обмежувало самостійну зовнішньополітичну активність республіки. По-перше, керівництво України не визнало влади радянського уряду в Петрограді. По-друге, самої федерації реально не існувало. Після проголошення III Універсалу розпочалося також творення центральної установи зовнішньополітичної служби України - генерального секретаріату міжнародних справ. Його кадровою базою стало відомство міжнаціональних відносин, а керівником призначено О. Шульгіна. Генеральний секретар міжнаціональних справ О. Шульгін 22 грудня 1917 р. подав до Малої Ради законопроект «Про створення генерального секретарства міжнарод-

них справ» із функціями ведення міжнародних відносин і охорони прав громадян УНР за кордоном. На засіданні Центральної Ради 26 грудня голова уряду УНР В. Винниченко офіційно повідомив про створення відомства міжнародних відносин України [4].

Створення УНР активізувало міжнародні відносини країн Антанти з Україною, адже це надавало можливість використати українські військові угруповання, для продовження воєнних дій у Першій світовій війні. 9 жовтня 1917 р. генерального секретаря з військових справ С. Петлюру відвідав французький військовий аташе генерал Табуї, згодом до Києва прибули представники військових місій Англії, Японії, Бельгії, Сербії, Румунії та інших країн Антанти. В листопаді відбулася зустріч секретаря фінансів М. Туган-Баранавського з французьким послом у Петрограді Нулансом.

Не зважаючи на те, що у січні 1918 р. УЦР визнали найвпливовіші країни Антанти (Англія та Франція), вона не підтримала їх зовнішньополітичні плани втягнути Україну у продовження воєнних дій на фронті, а розгорнула активну дипломатичну діяльність, спрямовану на вихід з війни. Причина такої поведінки бачиться в тому, що УЦР не приділяла значної уваги формуванню власних Збройних Сил.

У країнах Антанти негативно ставилися до українського націоналістичного руху. Він сприймався як німецько-австрійський вибір, спрямований на послаблення Антанти й США. Їх національним інтересам відповідало збереження Росії, а «українське питання» розглядалося лише як внутрішня проблема Росії.

В умовах загрози повної більшовицької окупації України Центральна Рада змінила союзника на австро-німецький блок, що схилився до підписання сепаратного миру. Власне під впливом М. Грушевського 9 лютого 1918 р. всупереч волі Антанти УНР підписала в Бресті-Литовському мирний договір з австро-німецьким блоком, який в тогочасній трагічній ситуації приніс їй швидкі позитивні результати: визнання незалежності України Центральними державами, військову допомогу у боротьбі проти російсько-більшовицьких військ, вигідні економічні зв'язки, утвердження на міжнародній арені [2, с. 45-46].

У вітчизняній історико-правовій науці досі немає одностайності щодо питання про доцільність укладення УЦР сепаратного миру з країнами австро-німецького блоку. Існують діаметрально протилежні погляди: одна група дослідників оцінюють укладений мир як «велике дипломатичне досягнення Центральної Ради». Підставою для таких оцінок став факт, що за Брестським миром країни Четвірного Союзу визнали де-юре незалежність і кордони України. Молода українська держава вперше у ХХ ст. виступила суб'єктом міжнародного права. Інша група дослідників вважає, що сепаратним миром український політикум посилив антиукраїнські настрої в державах Антанти і США, а це ускладнювало процеси розбудови суверенної Української держави і входження її у світове співтовариство.

Таким чином, незважаючи на прорахунки та помилки, допущені при здійсненні зовнішньої політики УЦР, беззаперечним та вагомим досягненням стало становлення Української держави як повноправного суб'єкта міжнародних відносин та подолання багатовікових стереотипів щодо «великої та неподільної» Росії, що сковували українське національне державне будівництво.

Список використаних джерел:

1. Дацків І.Б. Дипломати Української Центральної Ради у протистоянні з більшовицькими делегаціями Петрограда і Харкова на Брестській мирній конференції [Електронний ресурс] / І.Б. Дацків // Гілея: зб. наук. праць. – К., 2009. – Вип. 20. – С. 31-42. Режим доступу: <http://library.tneu.edu.ua/index.php/uk/nmkd/46-resursy-biblioteky/pratsi-vykladachi-v>

tneu/d/469-2011-11-28-12-58-17

2. Чіхрадзе О.Ш. Проблема зовнішньополітичної концепції в українському державному будівництві 1917-1920 рр. / О.Ш. Чіхрадзе // Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Держава та армія. – №408. – Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2000. – С.40-48.

3. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради / О.Л. Копиленко // Київ: Україна, 1992. – 204 с.

4. Веденєєв Д. Дипломатія Української держави доби Центральної Ради / Д. Веденєєв // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/diplomatija-ukrajinskoji-derzhavi-dobi-centralnoji-radi/>

СІЛЬСЬКІ САМОСУДИ НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1917 р.

БЕДРІЙ Мар'ян Миронович,

к.ю.н., стипендіат факультету права та адміністрації Ягеллонського університету у Кракові (Стипендіальна програма імені Лейна Кіркланда)

Утворення Центральної Ради у березні 1917 р. розпочало перший етап відродження Української державності на руїнах Російської імперії. Разом з тим цей важкий процес відбувався у дуже складних умовах, які супроводжувалися значними перешкодами в розбудові державного апарату й організації його роботи. У зв'язку з цим варто проаналізувати проблеми розбудови судової системи та наслідки неналежного виконання нею своїх функцій. Одним із цих наслідків було стихійне відродження звичаю здійснення судочинства самим суспільством в одній з його форм – нелегального самосуду. В. Винниченко свого часу назвав цей процес «пошестю самосудів» [1, с. 51] з огляду на поширеність і неконтрольованість згаданого явища в роки національно-визвольних змагань.

Протягом усього періоду Центральної Ради в УНР продовжували функціонувати суди з часів Російській імперії – дільничні мирові суди, з'їзди мирових суддів і окружні суди. Апеляційними інстанціями були судові палати. До створення Генерального суду УНР 15 грудня 1917 р. найвищою інстанцією й надалі вважався Сенат у Петрограді. Крім цих судів, в Україні діяли ще селянські волосні суди, верхні волосні суди та ін. [2, с. 401]. Водночас складні соціально-економічні умови життя людей, військовий хаос і розруха, ослаблення державного апарату та брак довіри суспільства до органів влади спричинили паралізацію описаної судової системи. Це в свою чергу зумовило сплеск активності самосудів на українських землях як закономірну реакцію суспільства на невиконання судовою владою своїх завдань.

В юридичній енциклопедії самосуд визначено як вчинення розправи над особою без належних на те правових підстав і в позасудовому порядку, яка супроводжується, як правило, побиттям такої особи, заподіянням тілесних, ушкоджень, знущанням над нею тощо [3, с. 418]. Сучасний правознавець В. Бігун зазначає, що самосудом вважається діяльність приватних осіб або їх організацій, при цьому, виявляючи гегемонію держави як